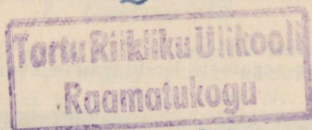

2

127 088¹

KASTRE-PERAVALLA LOODUSKAITSE KVARTAALI LIMUSTEFAUNA.

MOLLUSCAN FAUNA OF A PROTECTED DISTRICT IN KASTRE-PERAVALL

Curt Krausp.

Ülikooli õppe- ja katsemetskond asetseb õhujoones umbes 35 km kaugusel OSO Tartust. Tema ala ulatub põhjas Peipsi järveni, peaaegu Emajõe suubumise kohani. Metskonna idapiir kulgeb rööbiti Peipsi järve läänekaldaga, kuid mõni km mandril. Läänepiiri moodustab osalt Ahja jõe alamjooks ja Peravalla jõgi ühes Ahijärvega. Pikiteljel, põhjast lõunasse, on metskonna suurim läbimõõt umbes 18 km, läänest itta umbes 11 km. Metskonna üldpindala on 8439,40 ha, sellest 3877,60 ha metsamaad, 489,06 tarbemaad ja 4063,81 ha kõlbmata maad, s. o. soo- ja rabamaad. Keset seda suurt metsamassiivi on üks kvartaal (Nr. 106) pindalaga 12,8 ha looduskaitse all 1924. aastast. Ala on soodsalt valitud, sest ta sisaldab mitmesuguseid metsatüüpe. Loodekülgsel koosneb männimetsast, osalt kõrgemal ja seega kuivemal pinnasel, ida- ja lõunakülgsel — kuuse- ja lehtmetsast. Viimased osad ei ole puhtad, koosnedes segametsast, milles kohati valitseb kuusk, kohati aga mitmesugused lehtpuud, nagu saar, kask, vaher, pärn, haab, pihlakas ja sanglepp (60. joon.).

Autori foto.

60. joon. Kuuse-segamets looduskaitse kvartaali kagunurgas.

Autori foto.

61. joon. Lodumets looduskaitse kvartaalis.

18. augustil 1935. võimaldati autoril koos tuntud Taani malakoloogi hr. Hans Schlesch'iga ja Ülikooli zoologiamuuseumi abikonservaatori hr. Harald Haberman'iga uurida limustefauna suhtes looduskaitse kvartaali. Tulemused võiks üldistada tervele metsa-kompleksile, mis asetseb lõunas Emajõe alamjooksust ja suudme-

alast. Uurimistel selgus, et männik oma kuivas osas on väga limuste-vaene, sest et isegi alataimestikus võrguga niites midagi ei püütud. Väga rikkalikud olid selle kõrval püügid kuuse segametsas kvartaali kaguosas, mis osalt moodustab lodumetsa avavee lompidega (61. joon.). Kogu kaitseala, iseäranis viimases osas, on sõna otseses mõttes ürgmets, kus mahalangenud puid tuule murtud ja juurtega välja kistud tüvedega on metsikult virnadena üksteisele kuhjatud, ja peaaegu läbipääsematu aluspuistuga. Pinnakate ja rohurinne leht- ja segametsas koosneb sammaldest, kõrrelistest, tarnadest, sõnajalgadest, maikellukestest, jänese kapsastest jt. toore huumusmulla varjutaime-dest, kohati niiskete alade taimestikust, nagu soovõhk, ussilill jne., männimetsas — sammaldest, pohlade ja ainult kohati mustikatest. Ürgmetsa poolvarjus valitseb suur õhuniiskus. Õhu- ja veetemperatuur oli keskpäeva paiku, osalt pilvestunud taeva puhul $+16,2^{\circ}\text{C}$. Valitsevast kõvast loodetuulest metsas polnud midagi tunda, nii et suured sääskede parved võisid takistamatult meile kallale tungida. Limuste ainest kogusime $2\frac{1}{2}$ tunni vältel, konstateerides järgnevad liigid.

I. Gastropoda.

- 1) *Succinea (Succinea) putris* L. 3 eksemplari lodumetsas.
- 2) *Cochlicopa lubrica* O. F. Müller. 1 eks. looduskaitse kvartaali naabru- ses. Et liik tavaline, esineb ta ka kindlasti kvart. Nr. 106.
- 3) *Vertigo (Vertigo) pusilla* O. F. Müller. 2 eks. kuuse-segametsas võrguga niites püütud (3. lk. 30).
- 4) *Vertigo (Vertigo) pygmaea* Drap. 1 eks., samas (3. lk. 31).
- 5) *Vertigo (Vertigo) substriata* Jeffer. 2 eks. samas (3. lk. 30—31).
- 6) *Vertigo (Vertigo) genesii geyeri* Lindholm. 1 eks. samas. Liik esineb pillatult oletatavasti kogu Eesti alal. Autor leidis teda Saaremaal Pidula jõe algusel (allikatel) Odalatsi küla juures, ja Harjumaal Jõelähtne jõe kalda heina- maal Koogi aleviku lähedal. H. Schlesch püüdis 2 eks. Võrumaal, Pärlijõe kaldal Sänna vesiveski juures (3. lk. 31—32). Ka Gerstfeldt mainib seda liiki *Pupa minutissima* nime all Pärnust (2. lk. 108). H. Schlesch Gerstfeldt'i kogu kontrollides, mis Riia Loodusuurijate Seltsi omadus, leidis, et mainitud liik on *Vertigo genesii* Gredler (7. lk. 109).
- 7) *Columella edentula* Drap. 60 eks. Leidub igal pool leht- ja kuuse-sega- metsas, aga puudub siinkirjeldatud alal männimetsas.
- 8) *Vallonia costata* O. F. Müller. 1 eks. kuuse-segametsas kännu pehas- tunud puidus.
- 9) *Cochlodina orthostoma* Menke. 11 eks. leht- ja kuuse-segametsas tuulemurtud puude lahtise koore all.
- 10) *Cochlodina laminata* Montagu. 23 eks. samas. Sagedaim ja levinuim sulgsuulane Eestis (3. lk. 34).
- 11) *Clausilia cruciata* Studer. Kogutud 53 eks. Sage kõikjal siinkirjel- datud alal leht- ja kuuse-segametsas. Nende hulgas ka üksikud eks. *Cl. cruciata minima* A. Schmidt (7,5 : 2,2 mm). Seni on tigu leitud Eestis ainult sisemaal: Õisus (1, lk. 39), Virumaal Tudus (leg. Bruno Henningson), Tartu- maal Taevaskojas Ahja jõe orust (leg. Schlesch et autor). See liik põlgab mere lähedust (kuid autor oletab tema esinemise võimalust Viru ranniku idaosas), ja eelistab paiku kontinentaalsema ilmastikuga, vastupidi liigile *Cl. bidentata* Ström, mis esineb meil tüüpilise liigina parajas ja osalt jahedas merekliima valdkonnas (3. lk. 35—36; 4. lk. 472—485).
- 12) *Iphigena ventricosa* Drap. 33 eks. Eelistab niiskeid paiku, mistõttu eriti sageda esinemisega kvartaali lodumetsa piirkonnas, niiskel maapinnal, peh- kinud puu ja puukoore all.

13) *Iphigena plicatula* Drap. 98 eks. Kõikjal leht- ja kuuse-segametsas puutüvedel, puutükkide ja lahtise koore all.

14) *Laciniaria cana* Held. 73 eks. Liik idapoolse levimisalaga. Meie põhjarannikul leidub teda kohati ainult Tallinnani, sisemaal arvatavasti mitte lääne pool Võrtsjärve pikkuskraadist. Looduskaitse kvartaalis sage kuuse-sega- ja lehtmetsaosades, puutüvedel ja lahtise koore all.

15) *Gonyodiscus ruderatus* Studer. 16 eks. Leht- ja kuuse-segametsas igal pool, kuna valitseb albiino *G. ruderatus viridulus* A. Schrenk, 25 eks.

16) *Retinella pura viridula* Menke. 1 eks. kuuse-segametsas kannu pehas- tunud puidus. Esimene leiukoht Kesk-Eestist. Luther leidis teda Tallinnas Kadriorus (5. lk. 5). Autor kogus seda liiki peamiselt põhjapaerannikul 10 leiukohast, kus ta esineb pillatult ja väikesel arvul (3. lk. 45—46).

17) *Euconulus trochiformis* Mont. 2 eks. lodumetsas puutükkide alt.

18) *Zonitoides nitidus* Müller. 1 eks. samas.

19) *Zonitoides radiatulus* Alder. 2 eks. looduskaitse kvartaali naabruses segametsas, kuid kui tavaline liik, ei tohiks ta puududa kvart. Nr. 106.

20) *Zonitoides petronella* Charp. 2 eks. samas kus eelmine, tõenäoselt ka kvart. Nr. 106.

21) *Phenacolimax (Phen.) pellucidus* O. F. Müller. 2 eksemplari kogus A. Määr 22. aprillil 1934. Meie poolt mitte leitud, sest augustikuu on selle jahe- dat aastaaga eelistava liigi kogumiseks ebasoodus.

22) *Arion (Arion) subfuscus* Drap. 11 eks. kogutud leht- ja kuusesegamet- sas. Et kõik kogutud eksemplarid on noored, mitte täiesti arenenud sugu- elunditega, ei saanud dr. L. Poska-Teiss sedastada, kas nad kuuluvad alaliiki *esthonicus* Poska-Teiss, või mitte.

23) *Limax (Limax) cinereo-niger* Wolf. 1 kaunis noor eksemplar, püüdis mag. H. Haberman kuuse-segametsas. Selle leiuga on dr. Poska-Teiss'i arva- mus tühistatud, et see liik ei esine devoni alal (6. lk. 6). Ka autor püüdis seda nälkjat 1. sept. 1935 Läti devoni alal „Liivimaa šveitsis“ Koiva jõe leht- metsaga kaetud kallastel Sigulda, Turaida ja Krimulda kohal, kus ta kõikjal sagedasti esineb. Esmasleiud Lätis.

24) *Lehmannia (Lehm.) marginata* O. F. Müller. 7 eks. leht- ja kuuse-sega- metsas puutüvedelt sammalpadjandeist, lahtise koore alt ja okste aukudest. See nälkjalik elab kuival ajal väga peidetult, mille pärast teda on meil leitud võrdlemisi harva. Luther mainib teda Tallinnast Kadriorust ja Maarjamäelt (5. lk. 5). Heinrich Hendrikson püüdis ühe eks. Harjumaal, Kaberla küla Ubari paekaldal puutüvel. Autor kogus teda Saaremaal, Kuressaare lossi valli ida-bastioni kohal puutüvedelt ja valli raiutud dolomiitpankade pragudest, Kihelkonna kiriku taga olevast vana keldri kattest, Hiievälja küla segametsast puukännu koore alt; Harjumaal, Pakri neemel tuletornist itta Leetse küla pae- kaldal puutüvelt, ja Valkla küla Kõresoo paekaldal vihma ajal, kus ronis hulgi puutüvedel (3. lk. 47—48). Soodsaim korjamisaeg on vihmase ilmaga, sest et tigu ainult sellel ajal väljub peidukohist, et puutüvedel üles-alla ronida. Kui õnnestub kuival ajal leida liigi peidukoht, siis leidub teda harva üksikult, enamasti arvukalt koos. Saaremaalt kogutud ainese määras lahkelt dr. L. Poska-Teiss.

25) *Fruticicola (Fruticicola) fruticum* O. F. Müller. 10 noort eksemplari, pooled nendest võõdita, kvartaali avaramail kohil ja kvartaali äärtel leht- ja segametsa piirkonnas.

26) *Cepaea hortensis* O. F. Müller. 4 eks. vöötidega 12345; 1 eks. vöö- tidega 1(23)45; 2 eks. vöötidega (123)45. Leiukohad nagu eelmiselgi liigil.

27) *Perforatella (Perforatella) bidens* Chemnitz. 14 eks. mitmesuguses vanuses. Puutükkide ja -koore alt, ka võrguga niidetud sõnajalgade kogumi- kest. Igall pool leht- ja kuuse-segametsas, sagedamini lodumetsa piirkonnas.

28) *Galba (Galba) palustris* O. F. Müller. 24 eks. lodumetsa lompidest.

29) *Aplexa hypnorum* L. 13 eks. samas.

30) *Bathyomphalus contortus* L. 3 eks. samas.

31) *Valvata (Valvata) cristata* O. F. Müller. 11 eks. samas.

II. Bivalvia.

32) *Pisidium* (*Eupis.*) *obtusale* C. Pfeiff. 3 eks. lodumetsa lompidest.

33) *Pisidium* (*Eupis.*) *cinereum* Alder. 216 eks. koos eelmise liigiga. Karbilised määras dr. N. Hj. Odhner Stokholmis.

Seega leidub Kastre-Peravalla looduskaitse alal Eesti territooriumil kindlaks tehtud 67 maismaa tigude liikidest 27 liiki, s. o. umbes 40,3%, ja magevee tigude 36 liigist ainult 4, s. o. 11,1%. Magevee karbilistest tunneme 23 liiki, nende seas perekonnast *Pisidium* C. Pfeiff. 12 liiki, viimastest leidub kaitsealal ainult 2 liiki, s. o. 16,6%. Siiski tuleb imestuda maismaa liikide rohkuse üle nii piiratud alal. Peale tavaliste liikide leiame suuremal arvul ida- ja kirdepoolseid liike, nagu: *Cochlodina orthostoma* Menke, *Clausilia cruciata* Studer, *Laciniaria cana* Held, *Gonyodiscus ruderatus* Studer, *Perforatella bidens* Chemn. Veelimuste arv paistab väike, kuid kirjeldatud alal on ainult üks biotoop: lombid lodumetsas. Kõnesolevate lompide fauna on siiski suur, puuduvad ehk *Galba truncatula* Müll., *Planorbis planorbis* L., *Paraspira spirorbis* L. ja mõned *Pisidium*'id.

See süstemaatiline malakoloogiline uurimisretk oli esmakordne käsitletud alal. Peab nentima huvitavat andmete kõrvaldamise võimalust, kui korrata sama retke näit. kümne aasta pärast. Tänapäeval dr. L. Poska-Teissi *Arion subfuscus* Drap., ja dr. N. Hj. Odhneri *Pisidium*'ide määramise eest.

Kirjandust. 1. Braun, M.: Die Land- und Süßwassermollusken der Ostseeprovinzen (Separatum ex: Arch. f. d. Naturk. Liv-, Ehst- u. Kurl., Ser. 2, 9, Dorpat 1884). 2. Gerstfeldt, G.: Aufzählung der in Ehst-, Liv-, u. Kurl. beob. Land- u. Süßwassermoll. etc. (Korrespondenzbl. d. Naturf. Ver. zu Riga, 11, 1859). 3. Krausp, C.: Beitr. z. estländ. Molluskenfauna (Arch. f. Mollkde, 68, 1936, Frankfurt a/M). 4. Kurrik, V.: Eesti kliima valdkonnad („Loodus“ 3, Tartu 1924). 5. Luther, A.: Verz. d. Land- u. Süßwassermoll. der Umg. Revals, etc. (Acta Soc. p. faun. et flor. Fenn. 20, 2, Helsingfors 1901). 6. Poska-Teiss, L.: Die Nacktschnecken Estlands. (Arch. f. Mollkde, 59, 1927, Frankfurt a/M). 7. Schlesch, H.: Zur Kenntn. d. Moll. fauna d. Ostbalt. etc. (Korrespondenzbl. d. Naturf. Ver. zu Riga, 59, 1927).

Summary.

The forests of the University of Tartu for teaching and experimental purposes are situated ca 35 km ESE of Tartu, south of the mouth of the River Emajõgi and west of Lake Peipsi. The total area of the forests amounts to 8439,40 hectares (3877,60 ha wood; 489,06 ha arable land; 4063,81 ha moors and swamps).

In the middle of this large wood- and moorcomplex one of the districts has been protected by law since 1924. For the first time it was investigated malacologically by the Danish malacologist Hans Schlesch, mag. zool. Harald Haberman (Tartu) and the author.

This area contains the following woodtypes: NW-side — a dry pinewood, contains no mollusca; east- and south parts — mainly a mixed wood of spruce and deciduous trees, partly a boggy wood with pools, rich in mollusca. The moisture of the air is very great. In the enumeration of species occurring in the district the number of specimens found is the following the name of the species. Nr. 2, 19, 20 were found not in the protected district itself, but in its neighbour-

hood, in a wood of equal structure. Nr. 22 was determined by dr. Poska-Teiss, but it was impossible to conclude from the young samples, whether it was a var. *esthonicus* P.-T. Nr. 32 and Nr. 33 were determined by Dr. N. Hj. Odhner, Stockholm. The author thanks both the abovementioned for their valuable help.

Fig. 60. Mixed spruce- and leafy wood in the SE.-corner of the protected district.

Fig. 61. Boggy wood in the protected district. Photographs by the author.

